

A Comparative Study of the State of Spatial Justice in the Two Cities of Shahrekord and Khorramabad

Farzad Ahmadi Dovazdeh Emami¹, Heidar Zafari², and Mohammad Reza Malekshahi^{✉3}

1. Ph.D. Student, Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
2. Ph.D. in Department of Sociology, Islamic Azad University, Dahaghan, Iran
3. Corresponding author, Ph.D. Student, Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: m.malekshahi@modares.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: 14 August 2024

Received in revised form:

27 August 2024

Accepted: 07 September 2024

Keywords:

Spatial Justice,
Space,
Khorramabad,
Shahrekord, Vikor.

The issue of justice and its connection with space in the form of the discourse of spatial justice has become one of the main topics in geographical sciences, especially in political geography. Spatial justice means the relative equality of the comprehensive indicators of development in micro and macro geographical scales, with regard to the basic necessities such as dignity, capacity and advantage. This article deals with the situation of spatial justice in the distribution of medical, educational and social services in the two cities of Khorramabad and Shahrekord, the centers of Lorestan, Chahar Mahal and Bakhtiari provinces, with a descriptive-analytical method, relying on library information and data analysis using VIKOR technique. Based on the data collected and analyzed, it was determined that from the point of view of educational indicators, the situation of the two cities is almost equal, but regarding health and treatment indicators, Shahrekord has a relatively better situation than Khorram Abad. Also, in terms of social components, Khorramabad has a better situation than Shahrekord, and in total, the three components of Khorramabad and Shahrekord cities have equal spatial justice status.

Cite this article: Ahmadi Dovazdeh Emami, F. Zafari, H. Malekshahi, M. (2024). A Comparative Study of the State of Spatial Justice in the Two Cities of Shahrekord and Khorramabad. *New Geopolitics Research*, 1 (1), 123-139.

© The Author(s).

Publisher: Lorestan University.

DOI: <http://doi.org/10.22.34/nrpg.1.1.8>

Introduction

All humans, regardless of their location or circumstances, possess fundamental rights and needs, including the right to life and access to public services. These rights and needs should be provided fairly and equally to all individuals. Spatial justice, as a key concept, refers to the equitable distribution of resources and opportunities within a society, encompassing equal access for all to public services such as education, healthcare, security, and recreational facilities.

The extent of spatial justice in a region can be measured by examining the distribution of public services and the ease of access to them by all social groups. Indeed, unequal access to public services can significantly impact people's quality of life.

In Iran, with rapid urbanization and extensive changes in the urban structure, the issue of spatial justice has become increasingly important. Statistics show that the distribution of public services is not uniform across the country, and there are significant spatial inequalities. The aim of this research is to examine the level of spatial justice and the distribution of public services in the two cities of Khorramabad and Shahrekord to determine which of these cities has a higher level of spatial justice.

Method

Given the research objectives and the nature of the subject matter, a descriptive-analytical approach was adopted by collecting data through library and documentary research. Data for the relevant indicators were collected from the Statistical Center of Iran based on the latest national census data. Additionally, to determine the weights of the indicators, reference was made to a dissertation titled "Designing a Model for Measuring Spatial Justice in Countries: A Case Study of Iran" conducted by Dr. Mostafa Ghadir Hajat under the supervision of Dr. Mohammad Reza Hafezneia in 2014. In this research, the components of spatial justice were categorized into three principles for the two counties. Subsequently, each county was ranked based on the data and scores obtained for each component, using the VICOR technique.

Results and Discussion

In this research, the "VIKOR" technique was employed in Excel to analyze the spatial justice situation in the cities of Khorramabad and Shahrekord in 2021, using three components. The following results were obtained:

Comparison of the two cities based on educational components: Based on the research findings obtained using the VIKOR technique, the spatial justice situation in terms of educational components is similar for both Shahrekord and Khorramabad. This indicates that both cities have comparable educational resources and there is no significant difference in this regard.

Comparison of the two cities based on health components: Based on the research findings, the results show that Shahrekord ranks first and Khorramabad ranks second in terms of spatial

justice based on health indicators. Overall, Shahrekord has a better situation in terms of health components compared to Khorramabad.

Comparison of the two cities based on social components: According to the research findings, the results indicate that Khorramabad ranks first and Shahrekord ranks second in terms of spatial justice based on social components.

Conclusions

Given the concept of spatial justice, which examines and assesses fairness in geographical space and emphasizes the enjoyment of resources, opportunities, and power by members of a society within a specific geographic area, it can be said that spatial justice is achievable as long as the distribution of these factors is done correctly and based on the capabilities of places. If spatial justice is not achieved, the political unit will face a crisis and its existence will be threatened. Some of the most important problems caused by spatial injustice include poverty, deprivation, and class disparity.

In Iran, due to the dominant pattern of spatial relations and its center-periphery structure, the geographical space is far from spatial justice. Spatial injustice, resulting from both voluntary and involuntary factors, creates conditions for polarization and the marginalization of some citizens. This leads to an inability to participate effectively in social, economic, and cultural life as well as disconnection from the mainstream of society. From the perspective of human hazards studies, this can have significant negative consequences for national cohesion in the short term and for territorial integrity in the long term.

The results of the VIKOR analysis show that both Shahrekord and Khorramabad have a relatively similar situation in terms of educational indicators. However, on the one hand, in terms of health and medical services, Shahrekord performs better, and it seems that access to health facilities is greater in this city. On the other hand, Khorramabad has a better situation in the social indicator, which indicates a higher level of social participation in this city. However, comparing the results with the national average shows that both cities, compared to other regions of the country, are not in a favorable situation in terms of access to development facilities and are considered less developed areas.

بررسی تطبیقی وضعیت عدالت فضایی در دو شهرستان شهرکرد و خرم آباد

فرزاد احمدی دوازده امامی^۱، حیدر ظفری^۲، محمدرضا ملکشاهی^{۳✉}

۱. دانشجوی دکتری، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۲. دانش آموخته دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران.

۳. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

رایانامه: m.malekshahi@modares.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>موضوع عدالت و پیوند آن با فضا در قالب گفتمان عدالت فضایی در چند دهه اخیر به یکی از مباحث اصلی در موضوعات علوم جغرافیایی به‌ویژه در جغرافیای سیاسی تبدیل شده است. عدالت فضایی یعنی برابری نسبی شاخص‌های جامع توسعه در مقیاس‌های خرد و کلان جغرافیایی با در نظر داشتن ضرورت‌های اساسی چون منزلت، ظرفیت و مزیت. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و با تکیه بر اطلاعات کتابخانه‌ای و در نهایت، تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک ویکور به وضعیت عدالت فضایی در توزیع خدمات پزشکی، آموزشی و اجتماعی در دو شهرستان خرم آباد و شهرکرد مراکز استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری پرداخته شده است. بر مبنای داده‌های گردآوری شده و تجزیه و تحلیل آنها مشخص گردید که از منظر شاخص‌های آموزشی، وضعیت دو شهرستان تقریباً برابر است؛ ولی در مورد شاخص‌های بهداشتی و درمانی، شهرکرد وضعیت بالنسبه بهتری نسبت به خرم آباد دارد و در مؤلفه‌های اجتماعی، خرم آباد وضعیت بهتری نسبت به شهرکرد دارد و در مجموع، می‌توان گفت: شهرستان‌های خرم آباد و شهرکرد در این سه مؤلفه، وضعیت عدالت فضایی برابری دارند.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۴</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۷</p> <p>کلیدواژه‌ها: عدالت فضایی، فضا، خرم آباد، شهرکرد، ویکور.</p>

استناد: احمدی دوازده امامی، فرزاد، ظفری، حیدر، ملکشاهی، محمدرضا. (۱۴۰۳) بررسی تطبیقی وضعیت عدالت فضایی در دو شهرستان شهرکرد و خرم آباد.

پژوهش‌های نوین سیاست جغرافیایی، ۱ (۱)، ۱۳۹-۱۲۳.

ناشر: دانشگاه لرستان

DOI: <http://doi.org/10.22.34/nrpg.1.1.8>

مقدمه

همه انسان‌ها نیازها و حقوق جهانی دارند و این نیازها و حقوق برای همه افراد در همه جا اعمال می‌شود. فضا باید قادر باشد نیازهای اساسی را برآورده کند تا سلامت جسمی یا روحی هر فرد به خطر نیفتد؛ تسهیلات و خدمات عمومی باید برای همه قابل دسترسی باشد تا نیازها و حقوقشان به زندگی تأمین شود. برآورده شدن نیازها و حق زندگی را می‌توان از طریق توزیع خدمات عمومی و میزان عادلانه بودن این توزیع اندازه‌گیری کرد. تخصیص تسهیلات و خدمات عمومی باید بازتاب‌دهنده عدالت فضایی باشد و توزیع عادلانه خدمات عمومی در مکان‌های مختلف برای گروه‌های مختلف را نشان دهد. عدالت فضایی مستلزم دسترسی آسان به همه نوع تسهیلات است (Sterba, 1981: 105). از دیدگاه ادوارد سوجا «عدالت فضایی یعنی توزیع عادلانه و منصفانه منابع و فرصت‌های بارز در جامعه که دربرگیرنده حالت فضایی تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی است» (ملکشاهی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۳۲). رالز معتقد است که توزیع عادلانه، توزیعی است که بیشترین منفعت را برای محروم‌ترین افراد به ارمغان می‌آورد. تحلیل فضایی خدمات عمومی موجود برای برنامه‌ریزی مکان‌های جدید در ساخت تسهیلات خدمات عمومی بسیار مهم است تا در دسترس بودن خدمات برای همه گروه‌های مردم افزایش یابد (Setianto & Gamal, 2021: 2). اصطلاح خدمات عمومی که در اینجا استفاده می‌شود، به خدمات عمومی روزانه‌ای اشاره دارد که دولت برای برآورده کردن نیازهای اساسی شهروندان خود ارائه می‌کند. نمونه‌هایی از این خدمات عمومی شامل خدمات آموزشی، مانند مدارس؛ خدمات امنیتی، مانند ایستگاه‌های پلیس و آتش‌نشانی؛ خدمات بهداشتی، مانند بیمارستان‌ها؛ و خدمات اجتماعی و همچنین خدمات تفریحی، مانند کتابخانه‌ها و پارک‌ها می‌باشند. همه این خدمات دارای ویژگی‌های فضایی هستند؛ این خدمات در تأسیساتی ارائه می‌شوند که به صورت جغرافیایی در سراسر فضا توزیع شده‌اند. برآورده شدن نیازها و حق زندگی را می‌توان از طریق توزیع خدمات عمومی و میزان عادلانه بودن این توزیع اندازه‌گیری کرد (Yuan et al, 2017: 2). همچنین عدالت فضایی از توسعه و اجرای توسعه فضایی حمایت می‌کند که به همه اقشار جامعه فرصت برابر برای استفاده از امکانات خدمات عمومی در شهر را می‌دهد. بنابراین، لازم است شرایط اجتماعی-اقتصادی مناطق بررسی شود؛ تا مشخص شود آیا امکانات خدمات عمومی به طور عادلانه توزیع شده‌اند یا خیر. دسترسی فضایی ضعیف به امکانات شهری می‌تواند کیفیت زندگی ساکنان محیط متأثر را بدتر کند (Tsou, 2005: 425).

در ایران در نیم قرن گذشته، رشد سریع جمعیت، گسترش شتابان شهرنشینی، افزایش تعداد شهرها، ایجاد نوسه‌ها، رشد و توسعه شهرهای قدیم و جدید و دگرگونی در ساختار سلسله‌مراتبی شهرها باعث تغییرات و دگرگونی‌های مثبت و منفی همه جانبه در شهرها شده است (مومنی و صابر، ۱۳۹۱: ۴۱).

برخی مطالعات انجام شده، عدم تعادل و شکاف و نابرابری‌های منطقه‌ای در کشور را حتی بیشتر از ۱۰ برابر دانسته و اعلام می‌کنند که در توسعه کشور، الگوی مرکز-پیرامون حاکمیت شدیدی دارد؛ به طوری که بیشتر شهرستان‌های عقب‌مانده در نواحی حاشیه‌ای و مرزی کشور و در مناطق کوهستانی واقع شده‌اند (حافظانیا و قادری حاجت، ۱۳۹۷: ۸۴).

این پژوهش بر آن است که شهرستان‌های خرم‌آباد و شهرکرد را که از شهرهای غربی و جنوب غربی کشور هستند از لحاظ عدالت فضایی و همچنین در توزیع خدمات پزشکی، آموزشی و اجتماعی بررسی کند. این شهرستان‌ها از این جهت برای مقایسه تطبیقی انتخاب شده‌اند که از منظر فرهنگی، سیاسی و اقتصادی دارای همگونی و مشابهت بالایی هستند. از سویی بررسی و مقایسه عدالت فضایی در دو شهرستان این امکان را فراهم می‌کند که بهتر بتوان نابرابری‌های موجود در توزیع منابع، خدمات و امکانات را شناسایی نمود. شناسایی نابرابری‌های موجود امکان طراحی بهتر برنامه‌های توسعه را مهیا می‌کند و می‌توان راهکارهایی برای تخصیص بهینه امکانات ارائه کرد. از سویی با تحلیل وضعیت کنونی می‌توان روندهای آینده را پی‌بینی کرد و برنامه‌ریزی‌های لازم برای بهبود وضعیت عدالت فضایی را انجام داد.

مبانی نظری

عدالت مفهومی است که بشر از آغاز تاریخ و تمدن خویش با آن آشنا بوده و در جهت تحقق آن کوشیده است. عدالت ضمن اینکه مقبولیت و محبوبیت فراوانی در نزد مردم، دانشمندان و سیاستمداران جوامع مختلف دارد، در تعریف، تبیین و اجرای آن، برداشتها

و ادراکات و عملکردهای متفاوت و گاهی متناقض وجود داشته است (حاتمی نژاد و راستی، ۱۳۸۵: ۳۹).
جاذبه دستیابی به یک جامعه عادلانه در زمان معاصر، منجر به شکل‌گیری طیف گسترده‌ای از مطالبه‌های مربوط به عدالت اجتماعی همچون، عدالت اقتصادی، عدالت نژادی، عدالت محیطی و... شده است. اعتقادی که در حال حاضر وجود دارد این است که با پذیرش شرایط اجتماعی و محیطی و طرح آنها در یک چارچوب فضایی، عدالت فضایی می‌تواند ظرفیتی برای وحدت جریان‌های عدالت‌خواهانه زیر یک چتر مشترک تلقی شده و در آینده به برنامه‌ریزان و سیاستگذاران در پیدایی جوامع عادلانه‌تر و پایدارتر، کمک می‌کند (prange, 2009: 10).

اصطلاح خاص «عدالت فضایی»^۱ تا چند دهه پیش کاربرد عمومی نداشته و حتی امروزه در میان جغرافیدانان و برنامه‌ریزان سعی در جلوگیری از کاربرد صفت فضایی برای جستجوی عدالت و دموکراسی در جوامع معاصر وجود دارد. اصولاً فضایی بودن عدالت یا نادیده گرفته می‌شود و یا در مفاهیم و تعبیر مرتبط دیگر مانند عدالت سرزمینی، عدالت زیست‌محیطی، عدالت یا بی‌عدالتی شهرنشینی و یا حتی در تعبیری چون شهر عادل و جامعه عادل جذب می‌شود (Soja, 2009: 1).

از نظر ادوارد سوجا^۲ عدالت فضایی به عنوان جایگزینی برای عدالت اجتماعی، عدالت اقتصادی یا شکل‌های دیگر عدالت به شمار نمی‌رود؛ بلکه روشی برای نگرستن به عدالت از دیدگاه فضایی انتقادی است (soja, 2009: 2). در اواخر قرن بیستم، جغرافی‌دانان شروع به انتقاد از مفهوم عدالت اجتماعی کردند؛ زیرا این مفهوم ویژگی‌های سرزمینی و شرایط فضایی را نادیده می‌گرفت (Shucksmith et al, 2021: 323). فضا مهم است؛ زیرا فضا همه‌جا وجود دارد و زمینه زندگی ما را تشکیل می‌دهد. فضا جایی است که ما جامعه خود را می‌سازیم و روابط اجتماعی درون جامعه در آن رخ می‌دهد، توسعه می‌یابد و بیان می‌شود. یک آگاهی عمومی وجود دارد که روابط اجتماعی تعیین‌کننده مستقیم کیفیت زندگی هستند، هرچند کیفیت زندگی در همه فضاها یکسان نیست (Setianto & Gamal, 2021: 2). جغرافیا با جستجوی عدالت، آگاهی فضایی جدیدی ایجاد کرد. جغرافیدانان انتقادی نشان دادند که بی‌عدالتی‌های بین مناطق نتیجه عمل انسانی و تصمیم‌گیری‌های سیاسی است. فضا توسط بازیگران سیاسی که مرزهای تخیلی و اداری، مقیاس‌ها و قلمروها را تعیین می‌کنند، تولید می‌شوند (van Vulpen, 2022: 3-4).

ورود معروف دیوید هاروی^۳ (۱۹۷۳) به نظریه‌های لیبرال عدالت، نمونه‌ای از رویکرد انتقادی به نظریه‌پردازی مربوط به عدالت در جغرافیای رادیکال اولیه است. هاروی با توجه به نظریه لیبرال «عدالت به مثابه انصاف» جان رالز^۴ (۱۹۷۱)، اصل تفاوت رالز در توزیع منصفانه را برای تحلیل منطقه‌ای «عدالت سرزمینی» اتخاذ کرد؛ تحلیلی بازتوزیعی که نیازمند «نوعی سازمان‌دهی فضایی است که چشم‌اندازهای منطقه‌ای کم‌اقبال‌تر را به حداکثر برساند». هاروی یادآور شد که برای یافتن عدالت سرزمینی در این پارادایم لیبرال، به «یک توزیع عادلانه که به‌طور عادلانه به‌دست آمده باشد» که بتواند تفاوت در توزیع کالاهای عمومی در فضا را توضیح دهد نیاز داریم. هاروی در نیمه دوم کتاب خود، نظریه‌های لیبرال عدالت را کنار گذاشت و رویکردی مارکسیستی اتخاذ کرد که منتقد نظریه‌های عدالتی بود که بر توزیع به‌عنوان ماهیت و روند عدالت تأکید می‌کرد. از این منظر، او استدلال کرد که نظریه‌های لیبرال به این موضوع توجه نمی‌کنند که «تولید، توزیع است و کارایی، عدالت در توزیع است». هاروی با این کار، از توسعه مفهوم سرزمینی (و لیبرال) عدالت دور شد. پس از انتشار کتاب «عدالت اجتماعی» هاروی، تقریباً به مدت دو دهه، نظریه‌پردازی صریحی درباره عدالت در تحقیقات جغرافیایی صورت نگرفت. اگرچه استفاده گوردون پیری^۵ (۱۹۸۳) از اصطلاح «عدالت فضایی» به این پرسش انجامید که آیا می‌توان تصویری صریحاً فضایی از عدالت داشت؟ اما تا اوایل دهه ۱۹۹۰ نظریه‌پردازی عدالت در مطالعات جغرافیایی رایج نشد. آثار برجسته آیریس ماریون یانگ^۶ (۱۹۹۰) و نانسی فریزر^۷ (۱۹۹۷) که نقدهایی بنیادین بر جریان اصلی عدالت لیبرال داشتند، دیدگاه‌هایی جدید و انتقادی به جغرافی‌دانان ارائه کردند؛ به‌ویژه، یانگ تأکید کرد که پژوهش‌های عدالت باید فراتر از مسائل توزیع تنها برود و به نشان دادن چگونگی تداوم و تجربه ستم و سلطه بر گروه‌های غیر مسلط توجه بیشتری داشته باشد.

1. Spatial Justice
2. Edward Soja
3. David Harvey
4. John Rawls
5. Gordon Pirie
6. Iris Marion Young
7. Nancy Fraser

نکته کلیدی در دیدگاه یانگ درباره عدالت، فهم چگونگی ترویج همزمان تفاوت‌های اجتماعی از طریق ارزش‌های جهانی‌تر خودتعیینی و توسعه خود بود. استدلال‌های یانگ و همچنین استدلال‌های نانسی فریزر، آیسون جگر^۱، و سوزان اوکین^۲ پیشرفتی اساسی در نظریه‌پردازی عدالت به شمار می‌رفت که به جغرافی‌دانان کمک کرد تا بهتر تبیین کنند که فضا و روابط اجتماعی شکل‌دهنده فضا چگونه برای فهم و تصور عدالت، مهم‌تر از عدالت توزیعی (سرزمینی) هستند. آثار انتقادی یانگ و فریزر در دهه‌های بعد به ترویج نظریه‌پردازی عدالت در جغرافیا الهام بخشید (Przybylinski, 2022, 3).

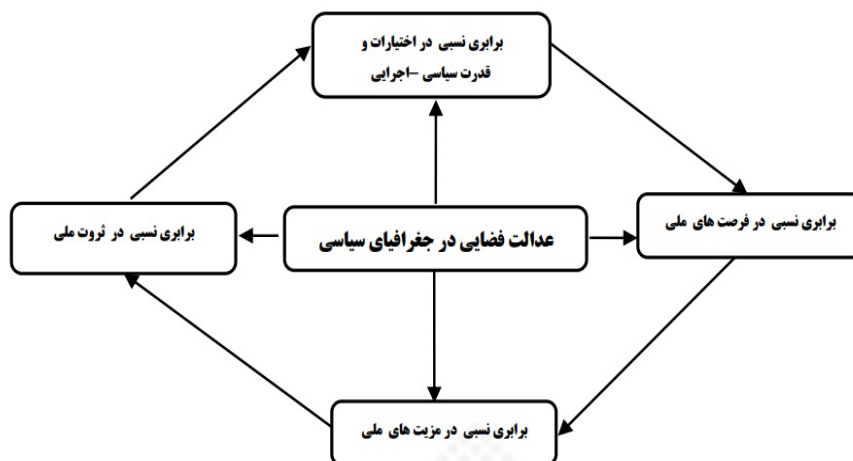
ادوارد سوچا در کتاب «جستجوی عدالت فضایی» بیشتر به لزوم فضا در نظریه‌پردازی بی‌عدالتی تأکید کرد و این اثر بیشترین ارتباط را با اصطلاح «عدالت فضایی» دارد. سوچا اظهار داشت که فضا تا حدی موجد بی‌عدالتی است و ادعا کرد که «فضا و مکانی بودن (بی‌عدالتی) ... به اندازه‌ای بر جامعه و زندگی اجتماعی تأثیر می‌گذارد که فرآیندهای اجتماعی فضایی بودن یا جغرافیای خاص (بی‌عدالتی) را شکل می‌دهند» (soja, 2010: 5). با این حال، سوچا استدلال کرد که عدالت دارای گونه‌ای «جغرافیای پیامدی، یک بیان فضایی است که چیزی بیش از یک بازتاب پس‌زمینه‌ای یا مجموعه‌ای از ویژگی‌های فیزیکی برای نقشه‌برداری توصیفی است ... جغرافیا یا 'فضایی بودن' عدالت ... یک جزء اساسی و شکل‌دهنده از خود عدالت است». برای سوچا، بی‌عدالتی را نمی‌توان بدون درک مناسبات فضایی زیربنایی آن درک کرد (soja, 2010: 1).

از زمانی که جغرافی‌دانان به‌طور قابل توجهی به مفهوم عدالت پرداخته‌اند، رویکردهای مختلف جغرافیای سیاسی برای نظریه‌پردازی عدالت وجود داشته است. بیشتر این آثار تمایل دارند تا مواضع به‌هنگار در مورد عدالت را با توضیح چگونگی وقوع بی‌عدالتی‌ها "در محل" شناسایی کنند (Fincher & Iveson, 2012: 3). در جغرافیای سیاسی مفهوم عدالت از سطح انتزاعی خارج شده و به سطح عینی می‌رسد، و به عبارتی دیگر مفهوم عدالت عملیاتی می‌شود (Hafeznia & Ghaderihajat, 2014: 32). از این منظر عدالت فضایی یا جغرافیایی عبارت است از برابری نسبی شاخص‌های توسعه جامع (اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و...) در مکان‌ها و فضاهای جغرافیایی خرد و کلان یک قلمرو، با شاخص‌های متناظر توسعه آن در سطح بالاتر نظیر سطح ملی (حافظنیا، ۱۳۹۶: ۲۸۲). (در طرف مقابل) منظور از بی‌عدالتی فضایی، توزیع نابرابر فرصت‌ها، امکانات و قدرت در فضا است. نابرابری‌های فضایی می‌تواند شامل نابرابری‌های بین شهر و روستا، شهرهای بزرگ و کوچک، مناطق محروم و برخوردار و... باشد. نابرابری فضایی موجب می‌شود تا از فضا استفاده بهینه به عمل نیاید، عدم استفاده بهینه از فضا زمینه ساز تراکم فقر و تشدید محرومیت برخی از مناطق را فراهم کند، باعث تضعیف انسجام ملی و جامعه شود، تخصیص بهینه و داوطلبانه نیروی انسانی به ویژه نیروی انسانی متخصص را در مناطق ناممکن می‌سازد، زمینه ساز مهاجرت‌های بی‌رویه شده و توزیع بهینه جمعیت در فضا را غیرممکن می‌سازد. بطور کلی نابرابری فضایی امکان بروز فقر، بیکاری، حاشیه نشینی، مهاجرت و بی‌عدالتی را افزایش می‌دهد. همچنین نابرابری به اساس وحدت ملی آسیب می‌رساند و پیشرفت عمومی را با وقفه روبرو می‌سازد (قادری حاجت و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۷-۷۸).

برنامه‌ریزی همواره و کم و بیش جامع، توسعه‌ای، عدالت‌گرایانه و تعدیلی است (فاینشتاین و کمپل، ۱۳۸۹: ۴۵۶). رسالت برنامه ریزان شهر، جلب رضایت شهروندان و ایجاد برابری فرصت‌ها در دستیابی به خدمات شهری است؛ در واقع درک برنامه‌ریزی، خدمت به منافع عمومی است؛ چرا که شهر متعلق به مردم و برای زندگی مردم شکل گرفته است و این حق هر شهروند است. حتی احساس بی‌عدالتی و محرومیت هم در شهر نداشته باشد تا بتواند تعامل سازنده‌ای با محیط برقرار کند. رابرتس معتقد است از آنجا که عدالت فضایی مستقل از دیگر فرم‌های عدالت نیست، می‌تواند به عنوان مرکز انواع جنبش‌های عدالت عمل کند. عدالت فضایی نقطه تلاقی فضا و عدالت اجتماعی است.

برابری فرصت‌ها به معنای آن است که اموری نظیر نژاد، رنگ پوست، مذهب و طبقه اجتماعی و زمینه خانوادگی - آنگونه که در جوامع سنتی اشرافی و طبقاتی شاهدیم - حق اختصاصی برای پاره‌ای افراد ایجاد نکند و مانعی در راه رقابت سالم و دسترسی افراد به مناصب و موقعیت‌ها نباشد (افروز و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۴). محرومیت اجتماعی در فضا منجر به جداسازی اجتماعی و ترس مزمن در شهروندان می‌شود (داداش‌پور و الوندی‌پور، ۱۳۹۵: ۷۷). نابرابری فضایی به موازات افزایش نابرابری‌های اجتماعی

در شهرهای بزرگ تشدید می‌شود و در نتیجه، نابرابری اجتماعی را تقویت می‌کند (skop, 2006: 394). از آنجا که انسان و فضا به عنوان موضوعی پویا در کانون اندیشه جغرافیای انسانی و به تبع آن در جغرافیای سیاسی مطرح است، دستیابی برابر تمام سکنة فضای جغرافیایی به مؤلفه‌های کانونی چون قدرت، فرصت و ثروت در مقیاس‌های خرد و کلان شاكلة اصلی عدالت فضایی در جغرافیای سیاسی را شکل می‌دهد. عدالت فضایی در صورتی قابل تحقق است که توزیع قدرت، ثروت و فرصت متناسب با قابلیت مکان‌ها و فضاهای خرد و کلان جغرافیایی انجام شود. این امر در قالب مدل زیر به نمایش در آمده است (قادری حاجت و حافظنیا، ۱۳۹۷: ۲۶-۲۷).

شکل ۱. مدل عدالت فضایی در جغرافیای سیاسی
منبع: (قادری حاجت و حافظنیا، ۱۳۹۷: ۲۷).

ابعاد و مؤلفه‌های اصلی عدالت فضایی

با توجه به تعریف عدالت فضایی که عبارت‌است از: برابری نسبی شاخص‌های توسعه جامع (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی، کالبدی و بهداشتی) در مکان‌ها و فضاهای جغرافیایی (خرد و کلان) یک قلمرو، به‌همراه شاخص‌های توسعه متناظر در سطح ملی. از آنجایی که کمی‌سازی آن مستلزم دستیابی به شاخص‌های سنجش‌پذیر است و با توجه به تبیین جایگاه توسعه در مقوله عدالت فضایی، ابعاد مؤثر بر عدالت فضایی و شاخص‌های مربوطه (که در برگیرنده ابعاد قابل سنجش توسعه در زمینه‌های مختلف است) (قادری حاجت و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۸۳)، در قالب جدول شماره ۱ صورت‌بندی می‌شود:

جدول ۱. ابعاد و شاخص‌های مؤثر در عدالت فضایی

ابعاد	شاخص‌ها
اقتصادی	سرانه درآمد نواحی شهری، سرانه درآمد نواحی روستایی، سرانه هزینه خانوار نواحی شهری، سرانه هزینه خانوار نواحی روستایی، سرانه خط فقر نواحی شهری، سرانه خط فقر نواحی روستایی، سرانه بیکاری نواحی شهری، سرانه بیکاری نواحی روستایی، سرانه اشتغال مردان نواحی شهری، سرانه اشتغال مردان نواحی روستایی، سرانه اشتغال کل، سرانه بودجه سالیانه، سرانه مصرف برق صنعتی در هر منطقه (کیلووات ساعت)، سرانه کارگاه‌های از ۵۰۰-۱۰۰ نفر کارکن، سرانه کارگاه‌های بیش از ۵۰۰ نفر کارکن، سرانه استفاده از اعتبارات بانکی، سرانه عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) استان‌ها، سرانه سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن درحال بهره‌برداری برحسب نوع اموال سرمایه‌ای، سرانه عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی در استان‌ها از محل درآمد عمومی، سرانه فرودگاه‌های در اختیار شرکت فرودگاه‌ها و در حال بهره‌برداری.
کالبدی	سرانه مساحت کاربری فضای سبز، سرانه مساحت کاربری شبکه ارتباطی، سرانه مساحت کاربری فضای آموزشی، سرانه مساحت کاربری فضای ورزشی، سرانه مساحت کاربری فضای خدماتی - تجاری، سرانه مساحت کاربری فضای فرهنگی و مذهبی، سرانه طول جاده‌ها، سرانه آب لوله‌کشی شده در نواحی شهری، سرانه آب لوله‌کشی شده در نواحی روستایی، سرانه روستاهای برخوردار از راه آسفالت، سرانه روستاهای دارای طرح هادی، سرانه خطوط تلفن ثابت.

ابعاد	شاخص‌ها
اجتماعی	امید به زندگی، شاخص مرگ‌ومیر کودکان زیر پنج سال، درصد شهرنشینی، سرانه مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال گذشته، سرانه پرونده‌های قضایی مختومه، سرانه پرونده‌های قضایی مفتوحه، سرانه توریسیم.
آموزشی	سرانه تعداد مدارس در نواحی شهری، سرانه تعداد مدارس در نواحی روستایی، سرانه معلم در نواحی شهری، سرانه معلم در نواحی روستایی، سرانه معلمان لیسانس و بالاتر در مقطع ابتدایی در نواحی شهری، سرانه معلمان لیسانس و بالاتر در مقطع ابتدایی در نواحی روستایی، سرانه هیئت علمی، سرانه دانشجویان، سرانه دانشگاه‌ها، سرانه فارغ‌التحصیلان زن دانشگاهی، سرانه فارغ‌التحصیلان مرد دانشگاهی، سرانه فارغ‌التحصیلان تحصیلات تکمیلی، سرانه مراکز ثابت سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، سرانه مدارس شبانه روزی در مقطع راهنمایی، سرانه مدارس شبانه‌روزی در مقطع دبیرستان.
فرهنگی	سرانه باسوادی کل جمعیت، سرانه باسوادی زنان نسبت به کل جمعیت زنان، سرانه باسوادی مردان نسبت به کل جمعیت مردان، سرانه باسوادی در مناطق شهری به تفکیک زن و مرد، سرانه باسوادی در مناطق روستایی به تفکیک زن و مرد، سرانه مراکز فرهنگی، سرانه صندلی سینما.
سیاسی	سرانه نمایندگان مجلس شورای اسلامی استان‌ها، سرانه نمایندگان به جمعیت، سرانه احزاب رسمی نسبت به ۱۰۰۰۰ نفر، سرانه وزرای چهار کابینه اخیر در دو دولت نسبت به جمعیت، سرانه سازمان‌های غیر دولتی (NGO)، سرانه اعتراضات، سرانه حملات مسلحانه.
امنیتی	سرانه مجرمین در بند، سرانه قتل‌ها، سرانه تجاوز به عنف، سرانه گروگان‌گیری، سرانه آدم‌ربایی، سرانه مجرمین فراری، سرانه مجرمین مواد مخدر، سرانه معتادین به مواد مخدر، سرانه کشف مواد مخدر صنعتی و سنتی، سرانه مرگ‌ومیر ناشی از خودکشی، سرانه مرگ و میر ناشی نزاع‌های خیابانی، سرانه مرگ و میر ناشی تصادفات جاده‌ای.
بهداشتی	سرانه بیمارستان، سرانه تخت بیمارستانی، سرانه پزشک عمومی، سرانه پزشک متخصص، سرانه روانپزشک، سرانه پرستار، سرانه ماما، سرانه آزمایشگاه، سرانه داروخانه، سرانه درمانگاه‌های شبانه‌روزی، سرانه میانگین سرعت خدمات اورژانس، سرانه روستاهای دارای مرکز بهداشت فعال، سرانه مراکز توانبخشی، سرانه برخورداری از خدمات بیمه تأمین اجتماعی.

منبع: (قادری حاجت و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۸۵)

روش تحقیق

باتوجه به شاخص‌های مورد بررسی پژوهش و ماهیت موضوع، رویکرد حاکم در این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی و جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای-اسنادی می‌باشد. از داده‌های مرکز آمار کشور و بر اساس آخرین اطلاعات سرشماری کشور اطلاعات در شاخص‌های مورد نظر جمع‌آوری شده است. همچنین جهت تعیین وزن شاخص‌ها با توجه به رساله‌ایی که دکتر مصطفی قادری حاجت تحت عنوان طراحی الگوی سنجش عدالت فضایی در کشورها، مطالعه موردی: ایران به راهنمایی دکتر محمدرضا حافظ‌نیا در سال ۱۳۹۳ انجام داده بودند استفاده شده است. در این تحقیق مؤلفه‌های عدالت فضایی در ۳ اصل برای دو شهرستان جمع‌آوری شده و سپس هریک از شهرستان‌ها براساس داده‌ها و امتیاز به‌دست آمده از هر مؤلفه و با استفاده از تکنیک ویکور رتبه‌بندی شده‌اند.

جدول ۲: ابعاد و شاخص‌های عدالت فضایی مورد سنجش پژوهش

ابعاد	شاخص‌ها
اجتماعی	امید به زندگی، درصد شهرنشینی، سرانه جمعیت تحت پوشش نهاد های حمایتی (کمیته امداد امام و بهزیستی)، سرانه مهاجران وارد شده طی ۵ سال گذشته، سرانه توریسیم، سرانه ازدواج، سرانه طلاق
آموزشی	سرانه تعداد باسوادان در نقاط شهری، سرانه تعداد باسوادان در نقاط روستایی، سرانه معلمان، سرانه هیئت علمی، سرانه دانشجویان، سرانه دانشگاه‌ها، سرانه فارغ‌التحصیلان زن دانشگاهی، سرانه فارغ‌التحصیلان مرد دانشگاهی، سرانه فارغ‌التحصیلان تحصیلات تکمیلی، سرانه مراکز ثابت سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور
بهداشتی	سرانه بیمارستان، سرانه تخت بیمارستانی، سرانه پزشک عمومی، سرانه پزشک متخصص، سرانه دندانپزشک، سرانه پرستار، سرانه ماما، سرانه آزمایشگاه، سرانه داروخانه، سرانه درمانگاه‌های شبانه‌روزی، سرانه میانگین سرعت خدمات اورژانس، سرانه روستاهای دارای مرکز بهداشت فعال، سرانه مراکز توانبخشی، سرانه برخورداری از خدمات بیمه تأمین اجتماعی.

منبع: (قادری حاجت و همکاران، ۱۴۰۱a: ۲۸۵)

تکنیک ویکور

تکنیک ویکور یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره است که برای بهینه‌سازی مسائل چندمعیاره در سیستم‌های پیچیده معرفی شد. این مدل یک مجموعه رتبه‌بندی شده از گزینه‌های موجود را با توجه به مؤلفه‌های متضاد تعیین می‌کند (اختیاری، ۱۳۹۱: ۱۶۶). روش مذکور را اوپریکوویچ و پنگ (۲۰۰۲) توسعه داده است (ضرابی و ایزدی، ۱۳۹۲: ۱۰۳). هدف اصلی تکنیک ویکور، نزدیکی بیشتر به جواب ایدئال هر شاخص است؛ به طوری که رتبه‌بندی گزینه‌ها براساس این هدف صورت می‌گیرد (اختیاری، ۱۳۹۱: ۱۶۶).

مراحل این مدل در زیر توضیح داده می‌شود:

- ۱- تشکیل ماتریس تصمیم: ماتریس تصمیم تکنیک ویکور شامل یک ماتریس معیار گزینه‌ای است؛ یعنی معیارها در ستون و گزینه‌های پژوهش که قصد رتبه‌بندی آنها را داریم در سطر قرار می‌گیرند
- ۲- نرمال‌سازی شاخص‌ها: در تکنیک ویکور از نرمال‌سازی خطی استفاده می‌کنند. در تکنیک مزبور مقدار نرمال‌سازی شده به واحد سنجش معیار وابسته نیست (ضرابی و ایزدی، ۱۳۹۲: ۱۰۴). فرایند بی‌مقیاس‌سازی با استفاده از رابطه زیر صورت می‌گیرد:

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m x_{ij}^2}}$$

- ۳- تعیین بردار وزن معیارها: پس از وزن‌دهی به معیارها، ماتریس نرمال شده در وزن به دست آمده ضرب شده و ماتریس نرمال وزنی به دست می‌آید.

- ۴- تعیین مقادیر بالاترین و پایین‌ترین ارزش ماتریس نرمال وزنی
بعد از محاسبه وزن هر یک از شاخص‌ها و به دست آوردن ماتریس وزن دار شده، بالاترین f_i^+ و پایین‌ترین f_i^- مقادیر به دست آمده در ماتریس را استخراج می‌کنیم.

$$f_i^* = \max_j f_{ij}; \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

- ۵- محاسبه فاصله گزینه‌ها از راه حل ایدئال: این مرحله محاسبه فاصله هر گزینه از راه حل ایدئال و بعد حاصل جمع آنها برای ارزش نهایی براساس روابط زیر است:

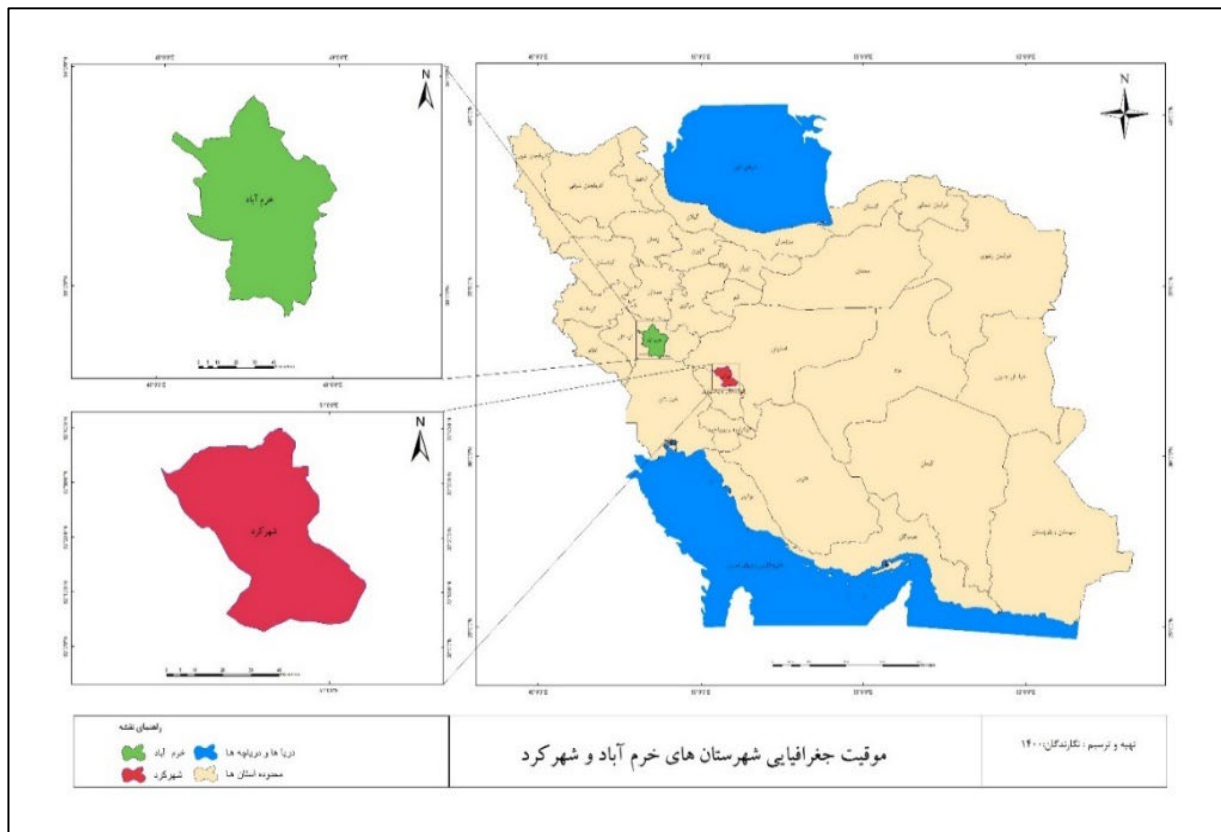
$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-}; \quad R_j = \max_i \left[w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} \right]$$

- ۶- محاسبه شاخص ویکور (Q) و رتبه بندی نهایی گزینه‌ها: در مرحله آخر شاخص ویکور برای هر گزینه از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود و رتبه هر یک از مناطق با توجه به امتیاز بدست آمده با استفاده از رابطه مقابل مشخص می‌شود (زیاری و شهسواری، ۱۳۹۷: ۳۱):

$$Q_j = v \cdot \frac{S_j - S^-}{S^* - S^-} + (1 - v) \cdot \frac{R_j - R^-}{R^* - R^-}$$

محیط‌شناسی پژوهش

محدوده مورد مطالعه پژوهش حاضر عبارت است از دو شهرستان شهرکرد و خرم‌آباد به عنوان مراکز استان‌های چهارمحال و بختیاری و لرستان؛ که در محدوده غرب و جنوب غربی ایران واقع شده‌اند.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی شهرستان‌های خرم‌آباد و شهرکرد

شهرستان شهرکرد، یکی از شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری است که با نزدیک به ۲۰۰۶ کیلومتر مربع گستردگی، بالغ بر ۱۲ درصد از کل مساحت چهارمحال و بختیاری را تشکیل داده و به عنوان مرکز سیاسی و اداری این استان معرفی گردیده است. مرکز این شهرستان، شهر شهرکرد است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ خورشیدی، شهرستان شهرکرد دارای ۳۱۵۹۸۰ نفر جمعیت می‌باشد؛ که از این تعداد ۲۸۸۱۹۹ نفر در نقاط شهری و ۲۷۷۷۸ نفر نیز در نقاط روستایی ساکن هستند. این شهرستان در طول شرقی ۴۹ درجه و ۲۲ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۴۹ دقیقه و از نظر عرض جغرافیایی در عرض شمالی ۳۲ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۳۱ دقیقه قرار گرفته است. به لحاظ توپوگرافی، این شهرستان در بخش شرقی سلسله جبال زاگرس و در حاشیه گسل زاگرس قرار گرفته و مهم‌ترین ارتفاعات آن کوه جهان بین است که با ارتفاع بیش از ۳۳۰۰ متر آن را پوشانیده است. شهرستان شهرکرد دارای سه گویش فارسی، ترکی قشقایی و لری بختیاری می‌باشد که در مناطقی همچون شهرکرد، هفشجان و فرخشهر، مردم به فارسی لهجه دار سخن می‌گویند و در برخی از مناطق همچون شهر کیان، طاقانک و سودجان مردم به زبان ترکی قشقایی و در برخی مناطق دیگر همچون سورشجان مردم به گویش بختیاری آمیخته با فارسی محلی تکلم می‌نمایند. در شهر شهرکرد به عنوان مرکز شهرستان، به علت گسترش صنایع و توسعه شهری در نیم قرن اخیر و به تبع آن مهاجرت به مرکز استان، ترکیبی از همه قومیت‌های استان حضور دارند. شهرکرد دارای اقلیم نیمه مرطوب معتدل با تابستان‌های معتدل و زمستان‌های بسیار سرد است. میانگین سالانه دمای هوا در شهرکرد ۵/۱۱ درجه سانتیگراد می‌باشد. در طول ۳۰ سال گذشته حداقل و حداکثر مطلق دمای ثبت شده در شهرکرد به ترتیب ۳۲- درجه سانتیگراد و ۴۲ درجه سانتیگراد بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰).

شهرستان خرم‌آباد یکی از شهرستان‌های استان لرستان در غرب ایران است و مرکز آن شهر خرم‌آباد است که دارای نقش مرکزیت سیاسی-اداری استان مذکور می‌باشد و کانون فعالیت‌های سیاسی استان محسوب می‌گردد. بر اساس سرشماری مرکز آمار ایران، جمعیت شهرستان خرم‌آباد در سال ۱۳۹۵ برابر با ۵۰۶ هزار و ۴۷۱ نفر بوده است که ۲۸۷ درصد جمعیت استان لرستان را شامل می‌شود. به این ترتیب، شهرستان خرم‌آباد، پرجمعیت‌ترین شهرستان استان لرستان محسوب می‌شود. این شهرستان، بیست

و چهارمین شهرستان پرجمعیت کشور است. خرم‌آباد در مختصات $33/48$ شمالی و $48/35$ درجه شرقی و در ارتفاع $1147/8$ متری از سطح دریا قرار دارد. این شهر دارای آب و هوای مدیترانه‌ای معتدل و نیمه مرطوب است و دارای میزان بارندگی بسیار، خصوصاً در بهار می‌باشد. جمعیت شهر خرم‌آباد طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران برابر با 380829 ، مساحت شهر 6233 متر مربع است. اهالی خرم‌آباد بخشی از مردم لر به‌شمار می‌آیند. خرم‌آباد بزرگ‌ترین شهر با جمعیت قوم لر ایران است. اقتصاد خرم‌آباد بیشتر بر پایه کشاورزی، دامداری، باغداری، صنایع دستی و تا حدودی صنایع کارخانه‌ای استوار است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰).

یافته‌های پژوهش

در این بخش به تناسب سؤال‌های مطرح شده در بخش اول، با استفاده از اطلاعات بلوک‌های آماری سال ۱۴۰۰ جامعه آماری این پژوهش (شهرستان‌های خرم‌آباد و شهرکرد)، مستخرج از مرکز آمار ایران، سالنامه‌های آماری، مبادرت به شاخص‌سازی شده است. این شاخص‌سازی در محیط نرم‌افزاری Excel و Arc GIS در جداول اطلاعات توصیفی صورت گرفت و شاخص‌های محاسبه شده در قالب سه مؤلفه اصلی پزشکی، آموزشی و اجتماعی و 33 شاخص با به‌کارگیری از روش جدید و برجسته فنون تصمیم‌گیری چند معیاره (MCDM) یعنی VIKOR به تبیین وضعیت عدالت فضایی شهرستان‌های مورد نظر در سال ۱۴۰۰ به لحاظ شاخص‌های مورد بررسی پرداخته شده است.

یافته‌های توصیفی

وضعیت مؤلفه‌های آموزشی

در بخش مؤلفه‌های آموزشی، ۱۲ شاخص مورد ارزیابی قرار گرفته است. در دسترس بودن شاخص‌ها، نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای در این بخش دارد. بعضی از شاخص‌ها به دلیل اینکه فقط به صورت استانی موجود بودند؛ از این‌رو از تحقیق حاضر کنار گذاشته شدند.

جدول ۳. وضعیت مؤلفه‌های آموزشی

ردیف	شاخص‌های مورد نظر	خرم‌آباد	شهرکرد
۱	سرانه تعداد باسوادان در نقاط شهری	۸۹.۳۰	۹۰.۹
۲	سرانه تعداد باسوادان در نقاط روستایی	۸۰.۳۸	۸۲.۶
۳	سرانه معلم	۰.۹	۰.۷۹
۴	سرانه کلاس	۱.۱۱	۰.۹۱
۵	سرانه تعداد مدارس	۰.۶۹	۰.۱۸
۶	سرانه هیئت علمی	۰.۱۶	۰.۲۷
۷	سرانه دانشجویان	۵.۹۶	۸.۸۴
۸	سرانه دانشگاه‌ها	۰.۰۰۱۵	۰.۰۰۰۷
۹	سرانه فارغ‌التحصیلان زن دانشگاهی	۰.۹۴	۰.۸۷
۱۰	سرانه فارغ‌التحصیلان مرد دانشگاهی	۱.۴۰	۰.۸۶
۱۱	سرانه فارغ‌التحصیلان تحصیلات تکمیلی	۰.۱۸	۰/۳۲
۱۲	سرانه مراکز ثابت سازمان فنی و حرفه‌ای کشور	۰.۰۰۱۵	۰.۰۰۰۶۳

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان لرستان و چهار محال و بختیاری ۱۴۰۰)

وضعیت مؤلفه‌های پزشکی

در جدول ذیل، تعداد ۱۴ شاخص مربوط به مؤلفه پزشکی مورد توجه واقع شد. داده‌های اولیه به تفکیک ۲ شهرستان به کار گرفته شده‌اند.

جدول ۴. وضعیت مؤلفه‌های پزشکی

ردیف	شاخص های مورد نظر	خرم آباد	شهرکرد
۱	سرانه بیمارستان	۰.۰۰۲۵	۰/۰۰۰۹
۲	سرانه تخت بیمارستانی	۰.۲۸۳	۰/۳۶
۳	سرانه پزشک عمومی	۰.۰۲۸	۰/۰۴
۴	سرانه پزشک متخصص	۰.۰۳۲	۰/۰۹
۵	سرانه دندان پزشک	۰.۰۱۱	۰/۰۰۹
۶	سرانه پرستار	۰.۲۴	۰/۲۴
۷	سرانه ماما	۰.۰۴۳	۰/۰۵
۸	سرانه آزمایشگاه	۰.۰۵۹	۰/۰۱
۹	سرانه داروخانه	۰.۰۱۵	۰/۰۱۵
۱۰	سرانه درمانگاه های شبانه روزی	۰.۰۰۵۹	۰.۰۰۷۲
۱۱	سرانه سرعت خدمات اورژانس	۰.۰۰۲۷	۰/۰۰۳۴
۱۲	سرانه روستاهای دارای مرکز بهداشت	۰.۰۹۳	۰.۰۱۴
۱۳	سرانه مراکز توتنبخشی به جمعیت استان	۰.۰۱۶	۰/۰۱۷
۱۴	سرانه برخورداری از بیمه تامین اجتماعی	۱۷.۴۲	۲۲.۶۳

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان لرستان و چهار محال و بختیاری، ۱۴۰۰)

وضعیت مؤلفه‌های اجتماعی

در جدول زیر، تعداد ۷ شاخص مربوط به مؤلفه اجتماعی مورد توجه واقع شده است. داده‌های اولیه به تفکیک ۲ شهرستان به کار گرفته شده‌اند.

جدول ۵. وضعیت مؤلفه‌های اجتماعی

ردیف	شاخص های مورد نظر	خرم آباد	شهرکرد
۱	امید به زندگی	۷۲.۸	۷۲.۶
۲	درصد شهرنشینی	۷۵.۱۹	۹۱.۲
۳	سرانه جمعیت تحت پوشش نهاد های حمایتی (کمیته امداد امام و بهزیستی)	۱۱.۵۱	۲.۲۷
۴	سرانه مهاجران وارد شده طی ۵ سال گذشته	۳.۸۴	۹.۱۴
۵	سرانه توربسم	۰.۲۹	۱.۶۴
۶	سرانه ازدواج	۰.۸۳	۰.۷
۷	سرانه طلاق	۰.۲۴	۰.۱۹

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان لرستان و چهار محال و بختیاری، ۱۴۰۰)

تجزیه و تحلیل

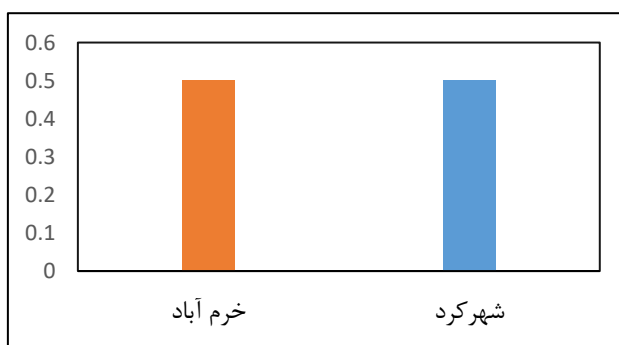
در پژوهش حاضر، برای تحلیل وضعیت عدالت فضایی در شهرستان‌های خرم‌آباد و شهرکرد در سال ۱۴۰۰ از تکنیک «ویکور» در محیط اکسل و در مؤلفه‌های سه‌گانه استفاده شده و این نتایج به دست آمده است:

مقایسه دو شهرستان براساس مؤلفه‌های آموزشی

براساس یافته‌های پژوهش که با استفاده از تکنیک ویکور به دست آمده و در جدول شماره ۶ نشان داده شده، وضعیت عدالت فضایی بر اساس مؤلفه‌های آموزشی شهرستان شهرکرد و شهرستان خرم‌آباد با هم برابرند. این نکته نشان می‌دهد که هر دو شهرستان به طور مشابهی از نظر سرانه‌های آموزشی برخوردارند و در این زمینه تفاوت قابل توجهی ندارند.

جدول ۶. وضعیت عدالت فضایی براساس مؤلفه‌های آموزشی

رتبه	Q	شهرستان	ردیف
۱	۰.۵	خرم آباد	۱
۱	۰.۵	شهرکرد	۲

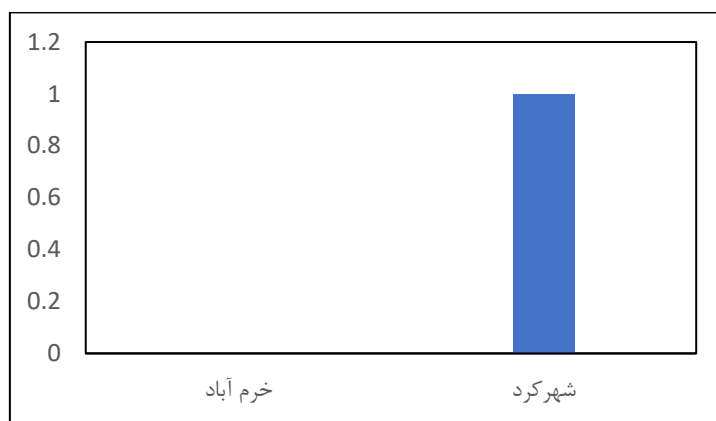
شکل ۳. وضعیت عدالت فضایی براساس مؤلفه‌های آموزشی

مقایسه دو شهرستان براساس مؤلفه‌های بهداشتی

براساس یافته‌های پژوهش که در جدول شماره ۷ نشان داده شده، از نظر وضعیت عدالت فضایی بر اساس سرانه‌های بهداشتی، شهرستان شهرکرد در رتبه اول و شهرستان خرم آباد در رتبه دوم قرار دارد و در مجموع، مؤلفه‌های بهداشتی شهرستان شهرکرد وضعیت بهتری نسبت به شهرستان خرم آباد دارد.

جدول ۷. وضعیت عدالت فضایی براساس مؤلفه‌های بهداشتی

رتبه	Q	شهرستان	ردیف
۲	۰	خرم آباد	۱
۱	۱	شهرکرد	۲

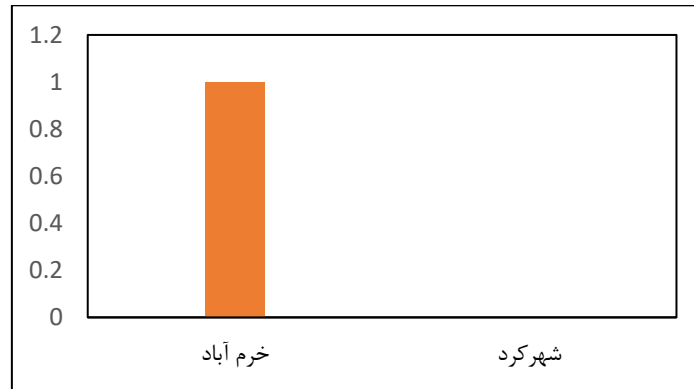
شکل ۴. وضعیت عدالت فضایی براساس مؤلفه‌های بهداشتی

مقایسه دو شهرستان براساس مؤلفه‌های اجتماعی

طبق یافته‌های پژوهش که در جدول شماره ۸ نشان داده شده، از نظر وضعیت عدالت فضایی بر اساس مؤلفه‌های اجتماعی، شهرستان خرم آباد رتبه اول و شهرستان شهرکرد رتبه دوم را دارد.

جدول ۸. وضعیت عدالت فضایی براساس مؤلفه‌های اجتماعی

ردیف	شهرستان	Q	رتبه
۱	خرم‌آباد	۱	۱
۲	شهرکرد	۰	۲

شکل ۵. وضعیت عدالت فضایی براساس مؤلفه‌های اجتماعی

نتیجه‌گیری

با توجه به مفهوم عدالت فضایی که به بررسی و سنجش عدالت در فضای جغرافیایی می‌پردازد و بر برخورداری اعضای یک جامعه متشکل در فضای جغرافیایی مشخص از امکاناتی چون ثروت، فرصت و قدرت تاکید دارد، می‌توان گفت عدالت فضایی (جغرافیایی) مادامی قابل تحقق است که توزیع عوامل فوق به درستی و بر مبنای قابلیت مکان‌ها صورت پذیرد. در صورت عدم تحقق عدالت فضایی، واحد سیاسی متشکل دچار بحران شده و موجودیت آن با خطر روبه‌رو خواهد شد. از جمله مهمترین مشکلاتی که معلول بی‌عدالتی فضایی هستند، می‌توان به فقر، محرومیت و شکاف طبقاتی اشاره کرد.

در ایران، با توجه به الگوی غالب روابط فضایی و ساختار مرکز پیرامون آن، فضای جغرافیایی به دور از عدالت فضایی است و بی‌عدالتی فضایی ناشی از عوامل ارادی و غیرارادی، زمینه قطبی شدن و به انزوا رفتن برخی از شهروندان را فراهم می‌کند. این موضوع باعث ناتوانی در مشارکت اثربخش در حیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، منفعل شدن و فاصله گرفتن از جریان اصلی جامعه، افزایش فرایند تمرکزگرایی، افزایش بسترهای نارضایتی‌های اقتصادی-اجتماعی، ادامه روند مهاجرت و حاشیه‌نشینی، افزایش فرایند واگرایی و مرکزگرایی در مناطق مختلف، افزایش احساس تبعیض و فاصله طبقاتی، گسستگی پیوند ارگانیک بین بخشهای مختلف اقتصادی و مناطق مختلف کشور، افزایش تخریب محیط زیست و فشارهای اکولوژیکی بویژه در اثر رشد بی‌رویه شهرهای بزرگ، عدم بهبودی در وضع اشتغال و ادامه روند بیکاری، توزیع نامتوازن جمعیت و تخلیه برخی از بخشهای کشور و غیره از عواقب حاکمیت الگوی مرکز پیرامون در کشور و نتیجه حاکمیت سیاستهای عدالت ستیزانه است. از دیدگاه مطالعات مخاطرات انسانی، این موضوع می‌تواند زیان‌های زیادی را برای همگرایی ملی در کوتاه مدت و یکپارچگی سرزمینی در درازمدت به دنبال داشته باشد.

بنابراین، مطالعه نواحی مختلف کشور از منظر برخورداری از امکانات گوناگون توسعه‌ای مهم به نظر می‌آید تا از این رهگذر بتوان به شناخت دقیقی از میزان برخورداری این نقاط از مواهب و امکانات ملی دست یافت و چشم‌اندازی واقعی از نحوه توزیع آنها به دست آورد. به همین منظور، تلاش برای تحقق عدالت فضایی و رفع بی‌عدالتی فضایی در ایران امری حیاتی و ضروری است. همان گونه که عنوان شد هدف مقاله حاضر، بررسی تطبیقی وضعیت عدالت فضایی در دو مرکز سیاسی و اداری استان‌های چهارمحال و بختیاری و لرستان، به عبارت دیگر شهرستان‌های شهرکرد و خرم‌آباد است. با استفاده از داده‌های توصیفی و تحلیل تکنیک ویکور، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در مورد شاخص‌های آموزشی، وضعیت دو شهرستان تقریباً برابر است، اما در

مورد شاخص‌های بهداشتی و درمانی، شهرکرد وضعیت بهتری نسبت به خرم‌آباد دارد. همچنین، در مؤلفه‌های اجتماعی، خرم‌آباد وضعیت بهتری نسبت به شهرکرد دارد و در مجموع سه مؤلفه، شهرستان‌های خرم‌آباد و شهرکرد از وضعیت عدالت فضایی برابر برخوردار هستند. با این حال، دو شهرستان مورد بررسی در مؤلفه‌های بررسی شده، نسبت به میانگین کشوری وضعیت مطلوبی ندارند و جزء مناطق کمتر برخوردار به حساب می‌آیند. بنابراین، با اجرای سیاست‌های آمایشی صحیح در جهت زدودن چهره فقر و بی‌عدالتی، می‌توان بهبود وضعیت عدالت فضایی در این نواحی را تحقق بخشید.

در این راستا پیشنهادها زیر ارائه می‌شود:

- ۱- اولویت‌بندی مناطق محروم برای ارائه خدمات: با شناسایی مناطق با نیازهای بیشتر و اولویت‌بندی آن‌ها، می‌توان خدماتی نظیر بهداشت، آموزش و زیرساخت‌های اساسی را به صورت هدفمندتر ارائه داد. این اقدام موجب افزایش کارایی منابع و بهبود شرایط زندگی در این مناطق خواهد شد.
- ۲- ایجاد صندوق‌های توسعه محلی: تأسیس صندوق‌های توسعه محلی می‌تواند به تأمین مالی پروژه‌های کوچک و متوسط در این مناطق کمک کند. این صندوق‌ها با مدیریت محلی و مشارکت جامعه، می‌توانند به توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق محروم کمک نمایند.
- ۳- تقویت مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری: مشارکت مردم در فرآیند تصمیم‌گیری، بویژه در امور مربوط به توسعه محلی، می‌تواند به افزایش شفافیت و پاسخگویی منجر شود.
- ۴- اصلاح ساختار اداری و سازمانی: بازنگری و اصلاح ساختار اداری و سازمانی به منظور انطباق با محدودیت‌ها و قابلیت‌های خاص هر ناحیه. این اقدام می‌تواند شامل آموزش و توانمندسازی کارکنان محلی و بهبود فرآیندهای مدیریتی باشد.
- ۵- طرح‌های ضربتی و کوتاه‌مدت: تهیه و اجرای طرح‌های ضربتی و کوتاه‌مدت با اولویت مناطق ضعیف‌تر از منظر عدالت فضایی. این طرح‌ها باید به سرعت به نیازهای فوری این مناطق پاسخ دهند و به بهبود شرایط زندگی کمک کنند.

منابع

- اختیاری، مصطفی. (۱۳۹۱). معرفی یک روش ویکور توسعه یافته برای رتبه بندی اعتباری مشتریان بانک ها. *مطالعات مدیریت صنعتی*، ۹(۲۵)، ۱۶۱-۱۷۹. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22518029.1391.9.25.7.6.179-161>
- افروز، مریم، طبیبیان، منوچهر، احمدی، بهمن. (۱۳۹۶). سنجش عدالت فضایی به منظور دسترسی برابر به فرصت های اجتماعی (نمونه مطالعه: بافت قدیم شهر قزوین)، *فصلنامه مطالعات ساختاری و کارکرد شهری*، ۴ (۱۴)، ۷۴-۵۳. <https://doi.org/10.22080/shahr.2018.1791>
- حاتمی نژاد، حسین، راستی، عمران. (۱۳۸۵). عدالت اجتماعی و عدالت فضایی؛ بررسی و مقایسه نظریات جان رالز و دیوید هاروی، *فصلنامه جغرافیایی سرزمین*، ۳ (۹)، ۵۲-۴۰. https://journals.srbiau.ac.ir/article_5966.html
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۶). *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، تهران: سمت.
- حافظ نیا، محمد رضا؛ قادری حاجت، مصطفی. (۱۳۹۷). *تدوین راهکارهای دستیابی به عدالت فضایی/جغرافیایی در ایران*، پژوهش پست دکترا، تهران: دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- داداش پور، هاشم، الوندی پور، نینا. (۱۳۹۵). عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران، *نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی*، ۲۱ (۳)، ۸۰-۶۷. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22286020.1395.21.3.6.8>
- زیاری، کرامت اله و شهسوار، محمدسینا. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل فضایی آسیب‌پذیری اجتماعی شهرهای استان خوزستان (مطالعه موردی: شهرهای بالای ۱۰ هزار نفر). *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۶ (۲۴): ۴۰-۲۹. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23225602.1397.6.24.5.2>
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان چهارمحال و بختیاری. (۱۴۰۰). *سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری*: <https://old.sci.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/3909/Files/27284/400-14-00.pdf>
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان لرستان. (۱۴۰۰). *سالنامه آماری استان لرستان ۱۴۰۰*: <https://old.sci.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/3909/Files/27020/400-15-01.pdf>

- ضرابی، اصغر؛ ایزدی، ملیحه. (۱۳۹۲). تحلیلی بر توسعه منطقه ایی استان های کشور، برنامه ریزی فضایی، ۸، ۱۰۱-۱۱۶. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22287485.1392.3.1.6.3>
- فاینشتاین، سوزان و کمپل، اسکات. (۱۳۸۹). نظریه برنامه‌ریزی، ترجمه: عارف اقوامی‌مقدم، تهران: انتشارات آذرخش.
- قادری حاجت، مصطفی، احمدی پور، زهرا، ملکشاهی، محمدرضا. (۱۴۰۱a). تبیین نظری رابطه سازماندهی سیاسی فضا و عدالت فضایی. *آمایش سیاسی فضا*. ۴ (۴): ۲۷۲-۲۸۷. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455145.2022.4.4.6.2>
- قادری حاجت، مصطفی، حافظ نیا، محمد رضا، و احمدی پور، زهرا. (۱۴۰۱b). تبیین رابطه بی‌عدالتی فضایی و چشم‌اندازهای امنیت ملی مجلس و راهبرد، ۲۹ (۱۱۱)، ۷۳-۱۰۴. <https://doi:10.22034/mr.2021.4686.4566>
- قادری حاجت، مصطفی و حافظ نیا، محمد رضا. (۱۳۹۷). راهکارهای دستیابی به عدالت فضایی در ایران. *پژوهش‌های جغرافیایی سیاسی*، ۳ (۳)، ۲۵-۵۷. <https://doi.org/10.22067/pg.v4i9.75411>
- ملکشاهی، محمدرضا، قادری حاجت، مصطفی، و احمدی پور، زهرا. (۱۴۰۳). تأثیر تقسیمات سیاسی فضا بر وضعیت عدالت فضایی در استان لرستان. *نشریه جغرافیا و توسعه*، ۲۲ (۷۶)، ۱۲۷-۱۵۴. <https://doi.org/10.22111/gdij.2024.41693.3385>
- مؤمنی، مهدی، و صابر، الهه. (۱۳۹۱). تعیین توسعه‌یافتگی شهر نایین در استان اصفهان. *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۳ (۱)، ۲۰۰-۱۸۵. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085362.1391.23.1.12.0>

- Fincher, R., & Iveson, K. (2012). Justice and injustice in the city. *Geographical Research*, 50(3), 231–241. <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2011.00742.x>
- Hafeznia, M. R., & Ghaderi Hajat, M. (2014). Conceptualization of spatial justice in political geography. *Geopolitics Quarterly*, 11 (4). <https://dorl.net/dor/20.1001.1.17354331.1394.11.40.2.9>
- Prange, J (2009). *Spatial justice: a new frontier in planning for just sustainable communities*. New jersey university. <https://www.proquest.com/openview/ffc4b5d989fb2f44c2afdc12567349b7/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>
- Przybylinski, S. (2022). Where is justice in geography? A review of justice theorizing in the discipline. *Geography Compass*, 60(2), 1-12. <https://doi.org/10.1111/gec3.12615>
- Setianto, M. A. S., & Gamal, A. (2021). *Spatial justice in the distribution of public services*. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science, Sci. 673 012024 673, 1-8.
- Shucksmith, M., Brooks, E., & Madanipour, A. (2021). LEADER and Spatial Justice. *Rural sociology*, 61(2): 322–343. <https://doi:10.1111/soru.12334>.
- skop, E. (2006). Introduction - urban space: the shape of inequality, *urban geography*, vol 27, No 5, DOI: [10.2747/0272-3638.27.5.393](https://doi.org/10.2747/0272-3638.27.5.393)
- Soja, E. W. (2009). The City and Spatial Justice. *Paper Prepared for Presentation at the Conference Spatial Justice*. Nanterre, Paris, March 12-14, www.jssj.org
- Soja, E. W. (2010) *Seeking Spatial Justice*, Published by the University of Minnesota Press.
- Sterba, J. P. (1981) The welfare rights of distant peoples and future generations, *Social Theory and Practice*, 7 (1):99-119, <https://doi.org/10.5840/soctheorpract1981715>
- Tsou, K. W., Hung, Y. T., & Chang, Y. L. (2005) An accessibility-based integrated measure of relative spatial equity in urban urban facilities, *Cities*, 22(6), 424–435 <https://doi.org/10.1016/j.cities.2005.07.004>
- van Vulpen, B. (2022). The 'right' policy for regional development: seeking spatial justice in the Dutch case of the region deals, *European Planning Studies*, 31 (9),1823-1841. <https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2140584>
- Yuan, Y., Xu, J., & Wang, Z. (2017). "Spatial Equity Measure on Urban Ecological Space Layout Based on Accessibility of Socially Vulnerable Groups—A Case Study of Changting, China" *Sustainability* 9(9): 1-20. <https://doi.org/10.3390/su9091552>